

## Rozdział 3a

**Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje:  
modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis***Agnė Tvaronavičienė*

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

*Odeta Intė*

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

**I. Įvadas**

Nors Lietuvoje mediacija nėra naujas institutas, tačiau iki šiol jį galima įvardyti kaip besivystantį. Kai kuriose valstybėse mediacija yra įsitvirtinusi natūraliai ir yra plačiai taikoma kaip neatsiejama teisinės kultūros dalis (daugelis Afrikos valstybių, Japonija, Kinija, Vietnamas, Australija)<sup>1</sup>. Deja, Lietuvoje, kaip ir daugelyje Centrinės ir Rytų Europos valstybių platesnis mediacijos taikymas pasiekiamas tik naudojant papildomas teises priemones, t. y. konkrečias procesines paskatas, prievoles ir net už nesinaudojimą taikiu ginčų sprendimo būdu taikomas procesines sankcijas.

Pasyvią alternatyvaus ginčų sprendimo būdų, tame tarpe ir mediacijos, plėtrą Lietuvoje lemia vyraujanti žema taikaus ginčo sprendimo kultūra, t. y. ginčo šalys, dėl savo būdo ir temperamento, įpročių bei mažo alternatyvių ginčų sprendimo žinomumo yra linkusios savo ginčų sprendimą deleguoti kitiems asmenims, pavyzdžiui, teismui. Daugelyje valstybių, kurios ėmėsi teisinių priemonių mediacijos skatinimui, viena iš priešasčių prisidedančių prie šios alternatyvos teismui plėtros yra ilgai trunkantys ir brangiai kainuojantys teisminiai procesai. Paradoksalu, bet toks mediacijos privalumas kaip greitas ir santykinai pigus ginčo išsprendimas, nėra tiek aktualus Lietuvos gyventojams. Lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, teisminiai procesai

---

<sup>1</sup> Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė (2019). Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose. *Lietuvos teisė 2019*, p. 53. Pasiekama internete: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16244> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

Lietuvoje trunka santykinai trumpai ir nėra brangūs. Remiantis 2020 Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestine, Lietuva yra lyderis Europos Sąjungoje pagal civilinių ir komercinių ginčų sprendimo I instancijoje greitį, nes tokie ginčai čia išsprendžiami per mažiau nei 100 dienų<sup>2</sup>. Tačiau nepaisant gerai veikiančios teismų sistemos, sudarančios galimybę efektyviai ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, Lietuvoje mediacijos plėtrą inspiravo pažangi tarptautinė praktika, užsienio valstybių geroji patirtis ir siekis daugiau ginčų išspręsti be valstybės teismų įsikišimo pasiekiant tvarią ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką. Pagal 2020 Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestinę, Lietuva yra tarp lyderių ES (trečioje pozicijoje) pagal alternatyvaus ginčų sprendimo būdų rėmimo ir paskatų jais naudotis 2019 m.<sup>3</sup> Pastaraisiais metais įstatymų leidėjo ir teisingumo politiką įgyvendinančios Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos iniciatyva buvo sukurtas mediacijos civiliniuose ginčiuose modelis, kuris remiasi mediatorių kvalifikuotos veiklos ir visuotinio prieinamumo principais.

Lietuvos patirtis rodo, kad mediacija šalyje pradėta taikyti plačiau po to, kai įstatymų leidėjas detalizavo mediacijos teisinį reguliavimą, nustatė aukštus kvalifikacinius reikalavimus mediatoriams bei įtvirtino reikalavimą prieš kreipiantis į teismą šeimos ginčiuose privaloma tvarka pasinaudoti mediacija. Šiame straipsnyje bus glaustai pristatytas Lietuvos pasirinktas privalomos mediacijos modelis bei apžvelgtos pirmųjų tokios mediacijos formos taikymo metų rezultatai bei kilę iššūkiai. Straipsnis skirtas supažindinti užsienio šalių mediacijos ekspertus su Lietuvos patirtimi įgyvendinant privalomąją mediaciją ir įkvėpti juos tobulinti savo valstybės teisinį reguliavimą remiantis pasiteisinusia gerąja praktika ir išvengiant klaidų, kurios buvo padarytos kitose valstybėse.

## II. Prielaidos privalomos mediacijos įtvirtinimui Lietuvoje

Mediacija civiliniuose ginčiuose Lietuvoje pradėta taikyti dar nuo 2005 metų, kai kelių teisėjų iniciatyva Teisėjų tarybai pradėjo vykdyti bandomąjį teisminės mediacijos projektą viename iš Lietuvos teismų, o 2014 m. projekto veiklos teritorija išsiplėtė visos šalies mastu ir teisminė mediacija tapo prieinama visuose Lietuvos teismuose<sup>4</sup>. Teisminė mediacija per dešimtmetį tapo civilinio proceso dalimi, tačiau dėl ginčo šalių įpratimo bylinėtis, mažo mediacijos žinomumo didelio susidomėto nesulaukia iki šiol. Nacionalinės

---

<sup>2</sup> Europos Komisija (2021). 2020 Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestinė, p. 11. Pasiekama internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0306> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 32.

<sup>4</sup> Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskiėnė (2019). The Institutionalization of the Out-of-Court Civil Disputes Mediation in Lithuania: Experience and Main Future Challenges. IACSS 2019. The 7<sup>th</sup> International Academic Conference on Social Sciences: Conference Proceedings, p. 7.

teismų administracijos duomenimis, 2020 m. teisminei mediacijai buvo perduota 516 teisminės mediacijos procesų civilinėse bylose (2019 m. – 533 bylos, 2018 m. – 483 bylos, 2017 m. – 540 bylų)<sup>5</sup>. Toks menkas susidomėjimas nemokamai teikiama teisminės mediacijos paslauga signalizavo poreikį kurti mediacijos vystymąsi labiau skatinantį teisinį reguliavimą ir plėtoti neteisminę mediaciją, kaip būdą teikti profesionalią pagalbą ginčo šalims esant žemam konflikto eskalacijos laipsniui, t. y. dar iki kreipimosi į teismą.

Paraleliai bandomajam teisminės mediacijos projektui 2008 m. liepos 15 d., įgyvendinant Europos Sąjungos Mediacijos direktyvą<sup>6</sup>, Lietuvoje buvo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas<sup>7</sup>, įtvirtinantis neteisminės mediacijos taikymo teisinius pagrindus. Pirmojoje įstatymo redakcijoje įstatymų leidėjas pasirinko ir įtvirtino pakankamai liberalų reguliavimo metodą, kuris lėmė, kad mediacijos plėtra buvo palikta rinkos dėsniams, toks ginčo sprendimo būdas nebuvo viešinamas, tad negili taikaus ginčo sprendimo kultūra, taip pat nedidelis praktikuojančių mediatorių skaičius bei teisininkų-advokatų bendruomenės nepasiruošimas ir savotiškas priešinimasis bei nenoras priimti mediaciją, kaip galimą ir naudingą ginčų sprendimo būdą savo atstovaujamiems klientams, lėmė vangų mediacijos taikymą<sup>8</sup>. Atsižvelgiant į tai, kad mediatoriams nebuvo taikomi jokie kvalifikaciniai reikalavimai, mediacijos žinomumas visuomenėje ir paklausa buvo maži, o instituto viešinimui lėšų nebuvo skirta, įstatymo priėmimas nepaskatino mediatoriaus profesijos ir praktikos formavimosi.

Viešosios politikos teisingumo srityje formavimo ir įgyvendinimo subjektai, o ypačingai Teisingumo ministerija, palaikoma Teisėjų tarybos bei nevyriausybinų organizacijų, nepaliovė ieškoti būdų mediacijos plėtrai ir visuomenės švietimui taikaus ginčų sprendimo skatinimo srityje. Esminiai pokyčiai prasidėjo 2015 m. rugsėjo 17 d. teisingumo ministrui įsakymu patvirtinus Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją (toliau – Koncepcija)<sup>9</sup>, kurią įgyvendinant valstybė ėmėsi aktyvių veiksmų mediacijos skatinimui ir iš pasyvaus bei nekūrybingo Mediacijos direktyvos

<sup>5</sup> Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita (2020). Pasiekama internete: [https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/tmk-ataskaita\\_2020.pdf](https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/tmk-ataskaita_2020.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>6</sup> Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EC „Dėl kai kurių mediacijos civiliniuose ir komerciniuose ginčiuose aspektų“. OJ L 136, 24. 5. 2008.

<sup>7</sup> Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (2008). Valstybės žinios, 87-3462. Pasiekiamas internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294?jfwid=-robsejvu5> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>8</sup> Mykolo Romerio universiteto mokslininkų 2015 m. atlikto advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą tyrimo rezultatai parodė, kad advokatai mediaciją laikė vertino kaip konkurenciją jiems sukuriančia sukuriančią veiklą, kuri kelia rizikas jų asmeninei profesinei sėkmei, galimybei gauti pajamas atstovaujant klientus metus ilgą laiką besitęsiančiuose teismo procesuose, o ne operatyvesnėje mediacijoje. Žr. Natalija Kaminskienė, Agnė Tvaronavičienė, Gražina Čiuladienė ir Inga Žalėnienė (2016). Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas. *Socialinių mokslų studijos*, 8(1), p. 44-82. Pasiekiamas internete: <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/4516/4191> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>9</sup> Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. TAR, 13939. Pasiekiamas

perkėlimo į nacionalinę teisę buvo pradėtas kurti pažangus, gerąją užsienio valstybių praktiką bei nacionalinės teisės sistemos ypatumus apimantis ir integruojantis mediacijos teisinis reguliavimas. Šios Konceptijos rengimui buvo suburta darbo grupė, kurioje socialinės partnerystės pagrindu aktyviai darbavosi teisingumo ministerijos ir įvairių kitų suinteresuotų valstybės institucijų, aukštojo mokslo įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai. Būtent šioje Konceptijoje pirmą kartą buvo pateikti siūlymai kai kurioms ginčų kategorijoms mediaciją taikyti kaip privalomą ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką. Konceptijoje akcentuota, kad siekiant skatinti neteisminį civilinių ginčų mediaciją ir tuo pačiu mažinti teismų darbo krūvį, prieš kreipiantis į teismą su ieškiniu, siūloma nustatyti privalomą tam tikrų kategorijų civilinių ginčų mediaciją. Atsižvelgiant į tai, kad šeimos ginčiuose yra ypač aktualus ne tik ginčo išsprendimas, bet ir socialinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas, ypač ginčiuose dėl vaikų interesų, siūloma ypatingą dėmesį skirti mediacijos plėtrai būtent šeimos ginčiuose. Konceptijoje pasiūlyta nustatyti privalomą ginčo teiseną nagrinėjamų šeimos ginčų mediaciją, taip pat numatyti galimybę civilinėse bylose suteikti teisę teisėjui, vadovaujantis įstatymuose įtvirtintais principais ir kriterijais, nukreipti šalis spręsti ginčą privalomos mediacijos būdu, kai yra taikaus ginčo sprendimo tikimybė<sup>10</sup>.

Glaudžios socialinės partnerystės rezultatas – Konceptija, nubrėžė gaires mediacijos plėtrai civilinėje, administracinėje ir baudžiamojoje justicijose, pirmiausiai teisinio reguliavimo pokyčių sulaukė civilinės justicijos sritis. Šiuos pokyčius aptarsime 2 straipsnio skyriuje. Juos įgyvendinus, buvo reformuotas ir mediacijos administracinės justicijos srityje, o ateinančiais metais planuojamas susitelkimas ties mediacijos taikymo baudžiamojoje justicijoje esminiais pokyčiais.

### **III. Mediacijos teisinis reguliavimas Lietuvoje**

#### **1. Privalomos mediacijos formos Lietuvoje**

Pažangią užsienio valstybių praktiką apibendrinančiuose moksliniuose darbuose yra išskiriamos kelios privalomos mediacijos formos. Antai, N. Kaminskienė nurodo, kad neginčijamai privalomos mediacijos formomis galime laikyti: 1) mediacijos inicijavimą teismo nurodymu ar įpareigojimu paliekant teismui teisę savo nuožiūra įvertinti mediacijos taikymo tikslingumą kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į bylos aplinkybes, ginčo kategoriją, ginčo šalių tarpusavio santykius, taikytus AGS būdus iki kreipimosi į teismą, mediacijos taikymo perspektyvumą ir pan.; 2) mediacijos inicijavimą

internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=-fxdp6ur6> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>10</sup> *Ibidem*.

nustaćius teisės aktuose ginčo šalims pareigą pasinaudoti mediacijos procedūra tam tikrų kategorijų arba visuose civiliniuose ginčiuose prieš kreipiantis su ieškiniu į teismą<sup>11</sup>. F. Sanders šias dvi formas įvardijai kaip diskrecinę ir kategorinę<sup>12</sup>. Žinoma mokslininkai išskiria ir kitas, švelnesnes, mediacijos privalomumo formas. Šio straipsnio kontekste aktualus yra mediacijos netiesioginis privalomumas ginčo šalims jaučiant tam tikrų procesinių sankcijų grėsmę. Pasak M. Žukauskaitės-Tatorės, kuri atliko išsamią mokslinės literatūros apžvalgą šia tema, tai quasi privalomoji mediacija, kuri pasireiškia dviem aspektais: „Pirma, reikalavimas pasinaudoti mediacija nėra tiesiogiai įtvirtintas, tačiau yra numanomas arba įtvirtintas tik kaip rekomendacija. [...] Antra, ginčo šalims numatytos procesinės sankcijos, kurių pakankama priversti ginčo šalis pasinaudoti mediacija. Tai reiškia, kad procesinių sankcijų grėsmė priverčia šalis vadovautis numanomu reikalavimu ar rekomendacija”<sup>13</sup>.

Įgyvendinant Konceptijoje numatytas rekomendacijas ir siūlymus mediacijos plėtrai civilinėje justicijoje iš esmės Lietuvoje buvo įtvirtintos visos trys privalomosios mediacijos formos: privaloma neteisminė mediacija šeimos ginčiuose (kategorinė privalomoji mediacija) ir privaloma teisminė mediacija, kurią skirti diskreciją turi teisėjai (diskrecinė privalomoji mediacija) ir quasi privalomoji mediacija.

2017 m. buvo priimta naujoji Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo redakcija bei pakeistas įstatymo pavadinimas pervadinant jį į Mediacijos įstatymą<sup>14</sup>. Svarbiausi mediacijos teisinio reguliavimo pokyčiai buvo susiję su aiškiu mediacijos valdymo institucijų ir jų funkcijų įvardijimu, kvalifikacinių reikalavimų mediatoriams įtvirtinimu bei nuostatomis dėl privalomosios mediacijos taikymo tvarkos priėmimu. Naujosios įstatymo redakcijos 20 str. 1 d. buvo įtvirtintas privalomos mediacijos taikymas šeimos ginčiuose, kurie yra spęstini ginčo teisenai ir kuriuose yra galimi taikūs susitarimai<sup>15</sup>. Nuostatos susijusios su privalomu mediacijos (kategorinis privalomumas) taikymu įsigaliojo nuo 2020 m. sausio 1 d.

2017 m. Civilinio proceso kodekso pakeitimai *inter alia* numatė ir privalomąją mediaciją teisėjo nurodymu. Šio teisės akto 231<sup>1</sup> straipsnio 1 d. nurodyta, kad „Ginčo

<sup>11</sup> Natalija Kaminskienė (2013). Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudencija*, 20(2), 688–689. Pasiekiamas internetu: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/977/933> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>12</sup> Frank A. E. Sander (2007). Another View of Mandatory Mediation. *Dispute Resolution Magazine*, 13(2), p. 16

<sup>13</sup> Miglė Žukauskaitė-Tatorė (2021). Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos. Daktaro disertacija, p. 67. Pasiekiamas internete: [https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija\\_Migle%cc%87\\_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87.pdf](https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%cc%87_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>14</sup> Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2017). *TAR*, 2017-12053. Pasiekiamas internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/iUegWIIpmP> (žiūrėta 2021 m. liepos 8 d.).

<sup>15</sup> *Idem*.

perdavimą spręsti teisminės mediacijos būdu gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija) arba bet kuri šalis. Ginčas perduodamas spręsti teisminės mediacijos būdu civilinę bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos) nutartimi, kai teismas išaiškina šalims teisminės mediacijos esmę, yra gautas šalių sutikimas arba prašymas perduoti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), nustatęs (nustačiusi) didelę taikaus ginčo sprendimo tikimybę, gali perduoti ginčą privalomai spręsti teisminės mediacijos būdu<sup>16</sup>. Taigi, nepaisant civilinio ginčo kategorijos, teisėjai gali pasinaudoti savo diskrecija ir nukreipti ginčo šalis privalomai į teisminę mediaciją. Ši nuostata Lietuvoje pradėta taikyti nuo 2019 m. sausio 1 d. Deja, praktika rodo, kad tokie nukreipimai yra ypač reti. Teisėjų tarpe vyrauja nuomonė, kad mediacija ir privalomumas yra nesuderinami, tad jie nerodo iniciatyvos aktyviam ginčo šalių nukreipimui į mediaciją ir palieka tokią galimybę jų laisvam pasirinkimui<sup>17</sup>.

Quasi privalomosios mediacijos bruožai Lietuvoje atsispindi keliuose Mediacijos įstatymo ir Civilinio proceso kodekso nuostatose. Visų pirma, šalys yra skatinamos naudotis mediacija visuose civiliniuose ginčiuose per mažinamą žyminį mokestį. Vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 80 straipsnio 8 dalimi, mokėtinas žyminis mokestis civiliniuose ginčiuose, kuriuose iki kreipimosi į teismą buvo vykdytas mediacijos procesas, yra mažinamas 25 procentais<sup>18</sup>. Antra, Civilinio proceso kodekso 93 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta galimybė teisėjams skirstant bylinėjimosi išlaidas nukrypti nuo įprastinių taisyklių, jeigu nustato, kad šalis neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija arba prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai, arba nesąžiningai naudojo mediaciją, arba mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus<sup>19</sup>. Tai galėtų būti įvardyta kaip procesinė sankcija už nesinaudojimą ar nesąžiningą naudojimąsi mediacija. Vis dėlto praktika rodo, kad pastaroji nuostata nėra efektyvus mediacijos skatinimo instrumentas. Teisėjai praktikoje nesinaudoja šia nuostata. Manytina, kad toks jų elgesys nulemtas sudėtingumo nustatyti šalies elgesio netinkamumą.

Kadangi diskrecinė ir quasi privalomoji privalomosios mediacijos formos Lietuvoje nėra plačiai taikoma, toliau šiame straipsnyje bus analizuojamas tik įstatymo pagrindu taikomas Lietuvos privalomosios mediacijos modelis.

<sup>16</sup> Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. Pasiekiamas internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr> (žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.).

<sup>17</sup> Agnė Tvaronavičienė, Natalija Kaminskienė, Irena Žemaitaitytė ir Maria Cudowska (2021). Towards more sustainable dispute resolution in courts: empirical study on challenges of the court-connected mediation in Lithuania. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(3): 633-653, [https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3\(40\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3(40)).

<sup>18</sup> Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340. Pasiekiamas internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr> (žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.).

<sup>19</sup> *Ibidem*.

## 2. Mediacijos valdymo institucinė sistema ir kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams

Siekiant tinkamai pasiruošti 2017 m. priimtų Mediacijos įstatymo nuostatų, numatančių privalomosios mediacijos taikymą šeimos ginčiuose, įgyvendinimui, jų įsigaliojimas buvo atidėtas iki 2020 m. sausio 1 d. Pasirengimo laikotarpiu buvo priimti svarbūs poįstatyminiai teisės aktai, užbaigę privalomos mediacijos paslaugos teikimo sistemos kūrimą, taip pat pradėtas aktyvus visuomenės švietimas<sup>20</sup>.

Naujoji Mediacijos įstatymo redakcija įtvirtino aukštus mediacijos paslaugų teikimo reikalavimus ir reikalavimus asmenims, siekiantiems teikti mediacijos paslaugas, taip apibrėžė mediacijos valdymo subjektus, jų funkcijas mediacijos srityje. Mediacijos įstatyme buvo nustatyta, kad mediacijos taikymą kontroliuoja ir prižiūri penki subjektai: Teisingumo ministerija, kuri yra atsakinga už mediacijos teisinį reguliavimą nustatančių teisės aktų projektų rengimą bei tų teisės aktų vykdymo priežiūrą; Teisėjų taryba, kuri koordinuoja teisminės mediacijos organizavimą ir vykdymą; Mediacijos koordinavimo taryba, kuri padeda užtikrinti Teisingumo ministerijai pavestų funkcijų mediacijos srityje įgyvendinimą; Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (toliau tekste – VGTPT), atsakinga už mediatorių egzamino organizavimą ir vykdymą, mediatorių sąrašo tvarkymą, privalomosios mediacijos paslaugų teikimo per VGTPT administravimą; Mediatorių egzamino komisija, egzamino metu vertinanti pretendentų pasirengimą vykdyti mediatoriaus funkcijas bei Mediatorių veiklos vertinimo komisija, nagrinėjanti skundus dėl galimai netinkamos mediatorių veiklos.

Siekiant užtikrinti kvalifikuotų mediacijos paslaugų teikimą, Mediacijos įstatyme nustatyti papildomi reikalavimai mediacijos paslaugų teikimui. Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 4-6 str. nuostatomis, mediacijos paslaugas gali teikti tik asmenys, kurie yra įrašyti į Lietuvos mediatorių sąrašą. Mediatorių sąrašą administruoti pavesta VGTPT. Į minėta sąrašą gali būti įrašyti tik nepriekaištingos reputacijos asmenys, turintys aukštąjį

---

<sup>20</sup> Kaip geroji praktika gali būti įvardyta pasirengimo privalomajai mediacijai ir sklaidos apie mediaciją kampanija. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija kartu su Nacionaline teismų administracija, VĮ Registrų centru ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba įgyvendino projektą „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“. Projektas buvo finansuojamas pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ priemonę „Teisingumo sistemos veiksmingumo didinimas“. Iš viso projektui skirta beveik milijonas eurų (daugiau informacijos: Teisingumo ministerija (2018). Projektas „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“. Prieinama internete: <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/mediacija/projektas-taikinamojo-tarpininkavimo-mediacijos-sistemos-pletra>, žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.). Projekto apimtyje inter alia buvo apmokyta 420 mediatorių ir 150 teisėjų, parengtas metodinis leidinys mediatoriams (prieinamas internete: [https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas\\_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20\(pdf\)\(2\).pdf](https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20(pdf)(2).pdf), žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.), sukurti reklaminiai animaciniai filmai mediacijos tematika (for example: <https://tm.lrv.lt/lt/video/mediacija-alternatyvus-ginco-sprendimo-budas>), publikuota daugybė straipsnių nacionalinėje ir regioninėje žiniasklaidoje, organizuota tarptautinė konferencija (prieinama internete: <https://www.youtube.com/watch?v=5wVhMxLIVHs>, žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.) ir t.t.

universitetinį išsilavinimą, išklause ne mažiau nei 40 valandų mokymus mediacijos temomis, išlaikę specialų kvalifikacinį egzaminą, išskyrus teisėjus, turinčius trejų metų teisėjo darbo patirtį ir išklausiusiems ne trumpesnius kaip 16 akademinį valandų įvadinis mokymus mediacijos tema, ir socialinių mokslų daktaro laipsnį turintiems asmenims, kurie per paskutinius trejus metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė – ne mažiau kaip 100 akademinį valandų bei advokatams, antstoliams ir notarams, turintiems trejų metų atitinkamai advokato, antstolio arba notaro darbo patirtį.

2019-2021 m. liepos 1 d. į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą buvo įrašyti 587 mediatoriai. Šiuo metu didžioji dalis mediatorių sąrašė esančių mediatorių yra teisininkai. Viena to priežasčių yra, būtent tai, kad advokatams bei notarams numatyta galimybė nelaikyti egzamino. Įstatymų leidėjo sprendimas taikyti išimtis advokatams, notarams ir antstoliams mediatorių bendruomenėje vertinamas dvejomis. Iš vienos pusės, neginčijama, kad minėtos profesijos atstovai turi teisinių žinių, derybinių įgūdžių. Iš kitos pusės, mediacijos vykdymo specifika reikalauja ne tik teisinių ir derybinių, bet ir psichologinių, konfliktų valdymo, tarpasmeninių santykių, komunikacijos lengvinimo ir panašių žinių bei įgūdžių. Vien tik teorinių žinių apie mediaciją, jos ypatumus turėjimas neužtikrina kokybiškų paslaugų teikimo. Tai patvirtina ir mediatorių egzaminų vykdymo rezultatai. VGTPPT 2020 m. veiklos ataskaitos duomenimis, tarnyba suorganizavo 15 kvalifikacinių mediatorių egzaminų, kurių metu iš 191 asmens, laikiusio mediatorių kvalifikacinį egzaminą, jį išlaikė 94 asmenys, 97 – neišlaikė<sup>21</sup>. Teigtina, kad kandidatų į mediatorius skirstymas pagal išsilavinimą, patirtį ar kokius nors kitus kriterijus, siekiant kai kurias jų grupes atleisti nuo egzamino laikymo, nėra pasiteisinęs.

### **3. Lietuvoje taikomos kategorinės privalomosios mediacijos apibrėžtis ir pagrindiniai modelio bruožai**

Mediacijos įstatymo 2 straipsnyje 7 dalyje privalomoji mediacija apibrėžiama, kaip mediacija, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl civilinio ginčo sprendimo. Tai reiškia kad ginčą spręsti inicijuojančiai šaliai arba potencialiam ieškovui yra numatyta pareiga inicijuoti privalomosios mediacijos vykdymą, o nesikreipus dėl privalomosios mediacijos taikymo ir negalint pateikti įrodymų, kad mediacija įvyko arba kad negauta kitos šalies sutikimo dėl mediacijos vykdymo teismas gali atsisakyti priimti ieškinį. Gausi teismų praktika patvirtina griežtą šios nuostatos taikymą praktikoje.

---

<sup>21</sup> Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos veiklos ataskaita (2020). Prieinama internete: [https://vgtppt.lrv.lt/uploads/vgtppt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20\(2021%2002%2025\)%20FINAL.pdf](https://vgtppt.lrv.lt/uploads/vgtppt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20(2021%2002%2025)%20FINAL.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.).



Kaip jau buvo minėta, nuo 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo ir padėta taikyti Mediacijos įstatymo nuostata dėl ikiteisminės privalomosios mediacijos taikymo sprendžiant tam tikrų kategorijų šeimos ginčus. Privalomosios mediacijos ypatumus, jos organizavimo tvarka yra reglamentuojama atskirame Mediacijos įstatymo V skyriuje. Mediacijos įstatymo 20 str. 1 d. nurodoma, kad privalomoji mediacija taikoma sprendžiant šeimos ginčus (pavyzdžiui, santuokos nutraukimas dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, ginčai, susiję su vaikų gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos, išlaikymo dydžio ir mokėjimo tvarkos nustatymo bei kiti ginčai, kurie yra sprendžiami pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) XIX skyrių), nagrinėjamus ginčo teisenai Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. 2021 m. balandžio mėnesį buvo priimti šio straipsnio pakeitimai numatantys išlygas, kad privalomoji mediacija netaikoma tai atvejais, kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje, bei kitais įstatymų nustatytais atvejais<sup>22</sup>.

Vadovaujantis Mediacijos įstatymo 21 str. privalomoji mediacija inicijuojama vienos arba abiejų ginčo šalių prašymu. Visos ginčų šalys, kurioms kyla pareiga pasinaudoti privalomąją mediacija, gali kreiptis dėl privalomos mediacijos atlikimo į privatų mediatorių sąrašą esantį mediatorių ir susimokėti už jo paslaugas, arba pateikti nustatytos formos prašymą VGTPPT. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Lietuvoje egzistuoja du naudojimosi privalomąją mediacija modeliai: VGTPPT administruojama valstybės biudžeto lėšomis finansuojama privalomoji mediacija ir privati privalomoji mediacija.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos administruojamos privalomosios mediacijos atveju, viena arba abi ginčo šalys dėl mediatoriaus paskyrimo raštu kreipiasi į VGTPPT. Jei į VGTPPT su bendru prašymu dėl privalomos mediacijos kreipiasi abi ginčo šalys, VGTPPT parenka iš mediatorių sudariusių su ja sutartis tarpą mediatorių ir jo sutikimu skiria medijuoti tą konkretų ginčą. Paskirtam mediatoriui suteikiama informacija apie ginčo šalių kontaktinius duomenis ir jis pradeda privalomosios mediacijos procesą. Jeigu prašymą dėl privalomos mediacijos į VGTPPT pateikia viena iš ginčo šalių,

---

<sup>22</sup> Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr.X-1702 pakeitimo įstatymas Nr. XIV-269 dėl 20 ir 21 straipsnių pakeitimo (2021). TAR, 8872. Prieinama internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?jfwid=-2w5iqfyz> (žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.).

VGTPPT raštu kreipiasi į kitą šalį ir nustato jai 14 dienų terminą savo sutikimui ar nesutikimui dėl privalomos mediacijos pareikšti. Gavus sutikimą, skiriamas mediatorius ir pradedama privalomoji mediacija. Pasibaigus privalomajai mediacijai valstybė mediatoriui, pateikusiam nustatytos formos prašymą, apmoka už 4 vykdyto mediacijos proceso valandas, taip pat už 1 valandą skirtą pasirengti mediacijai ir už 1 valandą mediacijos proceso rezultatų įforminimui. Jeigu ginčo šalys pageidauja, kad mediaciją vykdytų du mediatoriai, valstybė apmoka tik už vieno mediatoriaus paslaugas, už kito mediatoriaus paslaugas turi mokėti pačios ginčo šalys. Taip pat, jeigu keturių valandų susitarimui pasiekti nepakanka, teisės aktai nenumato galimybės skirti papildomą apmokėjimą už mediacijos pratęsimą, tačiau pagal rašytinį susitarimą su mediatoriumi ginčo šalys gali procesą tęsti, jei sutinka mediatoriui už paslaugas mokėti pačios.

Privačia privalomąja mediacija vadiname tokią mediaciją, kai ginčo šalys bendru sutarimu pasirenka savarankiškai mediatorių, kuris vykdys privalomąją mediaciją. Jeigu ginčo šalys pasirenka mediatorių savo nuožiūra ir su juo raštu sutaria dėl mediacijos paslaugų teikimo, už mediatoriaus paslaugas mokasi pačios šalys. Privačiai teikiamų mediacijos paslaugų kaina priklauso nuo šalių ir mediatoriaus susitarimo, t. y. valstybė privačiai teikiamų mediatoriaus paslaugų kainos nereguliuoja. Tokios mediacijos atveju taip pat nėra taikomi laiko apribojimai. Statistinių duomenų apie tai, kiek buvo gauta prašymų ir vykdoma privačių privalomųjų mediacijų, deja, nėra nekaupiamas.

Kaip jau minėta, abiem ginčo šalims, ar mediaciją inicijuojančiai vienai ginčo šaliai kreipiantis dėl privalomosios mediacijos, rašytinį prašymą galima teikti VGTPPT arba savo pasirinktam mediatoriui, įrašytam į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Kai dėl mediacijos inicijavimo kreipiasi tik viena ginčo šalis, VGTPPT arba šalies pasirinktas mediatorius gavęs šalies prašymą, ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo jo gavimo dienos išsiunčia kitai ginčo šaliai pranešimą apie gautą prašymą, kartu nurodydami, kad ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo pranešimo išsiuntimo dienos kita šalis turi pateikti savo sprendimą dėl dalyvavimo mediacijoje. Jeigu mediaciją inicijuojanti ginčo šalis kreipiasi į mediatorių tiesiogiai, praktikoje pasitaiko atvejai, kuomet kita ginčo šalis sutinka dalyvauti mediacijoje, bet nesutinka, kad mediaciją vykdytų inicijavusios mediaciją ginčo šalies pasirinktas mediatorius. Tokiu atveju ginčo šalys gali sutarti dėl kito mediatoriaus pasirinkimo arba kreiptis į VGTPPT dėl mediatoriaus paskyrimo. Taip pat, kai mediaciją inicijuojančiai vienai ginčo šaliai, siekiančiai tinkamai realizuoti reikalavimą pasinaudoti privaloma ikiteismine mediacija, privaloma žinoti ir VGTPPT arba mediatoriui teikiamame parašyme nurodyti kitos šalies gyvenamosios vietos ar kitos dokumentų įteikimo vietos adresą. Priešingu atveju, VGTPPT ar mediatorius kitai šaliai negali pranešti apie galimybę pasinaudoti ikiteismine ginčo nagrinėjimo tvarka – mediacija. Kitos šalies kontaktinių duomenų nežinojimas neturi riboti asmens teisę į teisminę

gynybą. Ginčą spręsti inicijuojanti šalis turi kreiptis į VGTPPT arba pasirinktą mediatorių t. y. inicijuoti privalomą mediacijos procesą, o nepavykus nustatyti kitos šalies gyvenamosios vietos, kartu su ieškiniu teismui pateikti įrodymus patvirtinančius bandymus inicijuoti privalomą mediaciją, taip pat įrodymus, jog mediacijos proceso pasinaudoti nepavyko, kadangi nebuvo žinoma atsakovo gyvenamoji vieta.

Tuo atveju, kai kitos ginčo šalies gyvenamosios vietos adresas yra žinomas ir VGTPPT arba mediatorius išsiuntė jai pranešimą apie siūlymą dalyvauti mediacijoje, tačiau per nurodytą laikotarpį nėra gaunamas kitos ginčo šalies sutikimas arba kita ginčo šalis atsisako dalyvauti mediacijoje, laikoma, kad mediaciją inicijavusi šalis tinkamai įvykdė įstatyme numatytą reikalavimą pasinaudoti privalomąja mediacija ir turi teisę kreiptis į teismą dėl ginčo išsprendimo. Nors jokių procesinių sankcijų mediacijoje nesutikusiai dalyvauti ginčo šaliai nėra numatyta, atkreiptinas dėmesys į tai, kad mediacijoje nesutikusiai dalyvauti šalis rizikuoja, kad teismas išsprendęs ginčą, skirstydamas bylinėjimosi išlaidas, gali nukrypti nuo įprastų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių ir jas paskirstyti nepalankiai tos ginčo šalies atžvilgiu, kuri neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija (CPK 93 str. 4 d.).

Jeigu dėl mediacijos vykdymo kreipiasi abi ginčo šalys arba gaunamas ir kitos ginčo šalies sutikimas dalyvauti mediacijoje, VGTPPT arba šalių pasirinktas mediatorius organizuoja mediacijos susitikimą. Įstatymų leidėjas palieka laisvę ginčo šalims ir mediatoriui sutarti dėl civilinio ginčo mediacijos pobūdžio ir tvarkos, nurodydamos pasirinktą taisyklių rinkinį arba bendru sutarimu nustatydamos atskiras mediacijos taisykles. Jeigu ginčo šalys ir mediatorius nesusitaria dėl mediacijos pobūdžio ir tvarkos ar ginčo šalių susitarime nenustatyti konkretūs mediatoriaus veiksmai, mediatorius konkrečius veiksmus atlieka tinkamai, atsižvelgdamas į ginčo aplinkybes, įskaitant galimą ginčo šalių jėgų disbalansą, ginčo šalių pageidavimus ir poreikį greitai išspręsti ginčą, ir vadovaudamasis šiuo įstatymu ir kitais teisės aktais, reglamentuojančiais mediaciją. Bet kuri ginčo šalis gali pasitraukti iš mediacijos, nenurodydama pasitraukimo priežasčių. Taip pat mediatorius turi teisę nutraukti mediaciją ir apie tai pranešti ginčo šalims, jeigu taikus susitarimas, kuris gali būti ginčo šalių pasiektas, mediatoriaus manymu, atsižvelgiant į ginčo aplinkybes ir mediatoriaus kompetenciją, bus neįvykdomas ar neteisėtas arba jeigu mediatorius pripažįsta, kad mažai tikėtina, kad tęsiant mediaciją civilinis ginčas bus išspręstas taikiai. Mediacijos įstatymo 19 str. numato, kad ginčo mediacijos pabaigos diena laikoma ginčo šalies rašytinio pareiškimo dėl nesutikimo ar neatsakymo per 14 kalendorinių dienų į pasiūlymą dalyvauti mediacijoje ir spręsti civilinį ginčą mediacijos būdu gavimo diena, mediatoriaus rašytinio pareiškimo dėl mediacijos pabaigos pateikimo visoms ginčo šalims diena; ginčo šalies rašytinio pareiškimo dėl pasitraukimo iš mediacijos pateikimo mediatoriui ir kitai ginčo šaliai diena; visų ginčo šalių rašytinio

pareiškimo dėl mediacijos pabaigos pateikimo mediatoriui diena; ginčo šalių taikos sutarties sudarymo diena.

#### **IV. Pirmųjų privalomosios mediacijos taikymo metų rezultatai ir iškilę iššūkiai**

VGTPPT ataskaitoje<sup>23</sup> nurodyta, kad per pirmuosius privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo metus VGTPPT 6789 prašymus dėl privalomosios mediacijos vykdymo, iš kurių tik 203 prašymai buvo teikiami bendru ginčo šalių prašymu. 2 751 mediacijos bylose buvo parinkti ir Tarybos sprendimu paskirti mediatoriai, tai sudaro 40,52 proc. nuo visų gautų asmenų prašymų. Taigi, 2020 metais net 3 442 atvejais privalomosios mediacijos procedūra baigėsi kitai ginčo šaliai nesutikus ar neatsakius per nustatytą terminą ir tai sudaro 50,69 proc. nuo visų gautų prašymų dėl privalomosios mediacijos vykdymo. Akivaizdu, kad lietuviškasis privalomosios mediacijos modelis, kurį taikant mediacijos iniciavimas yra privalomas tik ginčo šaliai, ketinančiai siekti teismo ginčo išsprendimo, nėra efektyvus ta dalimi, kad daugybėje medijuotinių atvejų kita ginčo šalis nesutinka dalyvauti privalomojoje mediacijoje ir toks jos pasirinkimas yra leidžiamas teisės aktų. Manytina, kad klasikinis privalomosios mediacijos modelis, kurį taikant abiem ginčo šalims privalomas yra pirmasis susitikimas su mediatoriumi<sup>24</sup>, yra efektyvesnis.

Vertinant privalomosios mediacijos procesų rezultatus 2020 m. buvo baigtos 1 983 VGTPPT administruojamos privalomosios mediacijos. Tai 72,08 proc. dalis nuo visų VGTPPT priimtų sprendimų skirti mediatorius. Iš visų 2020 m. baigtų mediacijos bylų 1 045 bylose buvo pasiektas taikus susitarimas ir tai sudaro 57,61 proc. nuo baigtų mediacijos bylų. Taigi, privalomoji mediacija turi potencialą daugiau nei per pusę sumažinti šeimos ginčų, pasiekiančių teismus, skaičių, ginčo šalims susitariant dėl tvaresnių abipusių interesus labiausiai atitinkančių sprendimų.

Kaip jau buvo minėta, valstybės lėšomis apmokama privalomoji mediacija gali būti vykdoma iki keturių valandų. Iš valstybės biudžeto lėšų taip pat mediatoriui

---

<sup>23</sup> Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos veiklos ataskaita (2020). Prieinama internete: [https://vgtppt.lrv.lt/uploads/vgtppt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20\(2021%2002%2025\)%20FINAL.pdf](https://vgtppt.lrv.lt/uploads/vgtppt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20(2021%2002%2025)%20FINAL.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.).

<sup>24</sup> Toks modelis sėkmingai taikomas Italijoje, Turkijoje (plačiau apie tai: Miglė Žukauskaitė-Tatorė (2021). Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos. Daktaro disertacija. Pasiiekiamas internete: [https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija\\_Migle%cc%87\\_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87.pdf](https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%cc%87_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87.pdf), žiūrėta 2021 m. liepos 12 d.). Esant įpareigojimui abiem ginčo šalims sudalyvauti susitikime su mediatoriumi ir tik po jo įgyti teisę pasitraukti iš privalomosios mediacijos, suteikia galimybę ginčo šalims neformaliai susipažinti su joms siūlomas paslauga ir ramiai įvertinti jos pranašumus bendradarbiaujant su šios srities profesionalu. Kita vertus, šalys tokio modelio atveju yra lygiateisės, o kuriai nors jų nevykdant savo pareigos, teisėjai gali nesudėtingai pritaikyti procesines sankcijas.

apmokama už jo pasirengimą mediacijai, kuris gali trukti iki vienos valandos, ir mediacijos rezultatų įforminimą, kuris gali trukti iki vienos valandos. Už suteiktas privalomosios mediacijos paslaugas 2020 metais mediatoriams viso išmokėta 146 147,19 EUR<sup>25</sup>.

Projektuojant privalomosios mediacijos instituto tolimesnį vystymąsi Lietuvoje, didžiausią nerimą kelia tai, kad 2020 m. daugiau 50 proc. asmenų nesutiko arba neatsakė į siūlymą dalyvauti iš valstybės biudžeto apmokamoje privalomoje mediacijoje. Tai rodo, kad šis institutas dar nėra pelnęs visuomenės pasitikėjimo. Išskirtinas nuogastavimas ir dėl gana nepalankaus advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą<sup>26</sup>.

Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad objektyviai vertini ir analizuoti 2020 m. statistinius duomenis apie ginčo šalių dalyvavimą privalomoje mediacijoje yra sudėtinga dėl Covid-19 ligos sukeltos pandemijos. 2020 m. kovo – birželio, bei nuo gruodžio mėnesio taikytas karantinas, apribojo galimybę teikti privalomosios mediacijos paslaugas tiesiogiai. Kai kurios ginčo šalys ir mediatoriai turėjo ribotas galimybes naudotis nuotolinėmis bendravimo informacinėmis technologijomis bei atidėjo mediacijos vykdymą iki karantino pabaigos. Taip pat tikėtina, kad dėl tos pačios priežasties ne visos ginčo šalys, gavusios informaciją iš VGPT elektroniniu paštu apie siūlymą dalyvauti mediacijoje, mokėjo ir galėjo jį perskaityti. Taip pat, nepaneigtina tai, kad nemaža dalis asmenų privalomąją mediaciją visa dar vertina kaip „priverstinį“ formalumą, o ne kaip efektyvų ginčo sprendimo būdą. Tam įtakos galėjo turėti ir pačios mediacijos pavadinimo „privalomoji mediacija“ nepriimtumas. Žodis „privalomoji“ daugeliui visuomenės narių turi neigiamą atspalvį, kelia negatyvias asociacijas, todėl natūraliai kyla noras, esant galimybei, to išvengti. Tokį įspūdį sustiprina ir aplinkybė, kad VGPTPT informaciją apie siūlymą dalyvauti mediacijoje siunčia formalus kreipimosi raštu pavidalu, taigi gavę tokį raštą ne visi asmenys gali suprasti, ką ir kaip, bei kodėl turėtų daryti.

2020 metų patirtis taikant privalomąją mediaciją išryškino ne tik tam tikrus Lietuvos modelio trūkumus, bet ir identifikavo teisės aktų spragas ir tobulintinas nuostatas. Pavyzdžiui, teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžta, kokiose šeimos ginčų kategorijose mediacija yra privaloma, o kokiose ne, t. y. nėra įtvirtintas baigtinis sąrašas ginčų, kuriuose mediacija yra privaloma kaip įstatyme nustatyta ikiteisminė ginčo sprendimo tvarka. Toks neapibrėžtumas kelia problemų ne tik pačios ginčo šalims, kurios paprastai neturi pakankamų teisinių žinių, bet net ir jų teisininkams. Taigi, lieka neaišku, koku konkrečiu atveju jie turi pareigą pasinaudoti privalomąją mediaciją, o kokius ne. Taip pat dažnai šeimos ginčai susideda iš kelių spręstinių klausimų, kurie ne visi gali būti išspręsti mediacijos metu (pavyzdžiui, mediacijos metu negali būti sprendžiamas tėvystės

<sup>25</sup> Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos veiklos ataskaita (2020). Prieinama internete: [https://vgtpt.lrv.lt/uploads/vgtpt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20\(2021%2002%2025\)%20FINAL.pdf](https://vgtpt.lrv.lt/uploads/vgtpt/documents/files/VEIKLOS%20ATASKAITA%202020%20(2021%2002%2025)%20FINAL.pdf) (žiūrėta 2021 m. liepos 13 d.).

<sup>26</sup> Natalija Kaminskienė, Agnė Tvaronavičienė, Gražina Čiuladienė ir Inga Žalėnienė (2016). *op. cit.*

nustatymo klausimas, bet teismo sprendimu nustatčius tėvystę, kompleksiskai gali būti medijuojami kiti su tėvų pareigomis ir vaiko interesais susiję klausimai, t. y. vaiko bendravimo išlaikymo tvarka ir pan.).

Kitas svarbus aspektas yra vaiko interesų apsauga mediacijos metu. Mediacijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad mediatorius, nustatęs, kad yra vaikų ar kitų asmenų, kurių interesai įstatymų nustatyta tvarka privalo būti apsaugoti sprendžiant ginčą, gali įtraukti vaikus ar kitus asmenis į ginčo sprendimą mediacijos būdu<sup>27</sup>. Tačiau nei įstatymas, nei poįstatyminiai teisės aktai ar rekomendacijos nedetalizuoja, kaip ir kada gali būti vaikas įtraukiamas, kokie specialieji kvalifikaciniai reikalavimai taikomi vaiką įtraukiančią mediaciją vykdančiam mediatoriui.

Privalomosios mediacijos taikymas kaip įstatyme nustatytos privalomos ikiteisminio ginčo sprendimo tvarkos kelia nerimą ir šeimos ginčiuose su tarpvalstybiniu elementu. Tam tikrose situacijose ginčą sprendžia tas teismas į kurį buvo pirmiausiai kreiptasi. Lietuva tokiu atveju pralaimi kovą dėl jurisdikcijos, nes privaloma mediacija trunka nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių bei neužkerta kelio kitai ginčo šaliai pradėti teismo proceso jai palankesnėje jurisdikcijoje.

Mediatorių bendruomenėje netyla diskusijos dėl laiko ribojimų VGTPT administruojamuose privalomos mediacijos procesuose. Didžiausią nerimą kelia tai, kad šalys nėra linkusios pasibaigus valstybės finansuojamam mediacijos laikui tartis su mediatoriumi dėl paslaugų teikimo pratęsimo. Taip pat praktika rodo, kad vienos valandos iš esmės niekada nepakanka taikos sutarčiai parengti. Nors teisės aktuose nėra įtvirtinta mediatorių pareigą tokį dokumentą parengti, praktikoje šalys turi tokį lūkestį. Kokybiškas taikos sutarties parengimas net ir nesudėtingais atvejais atima daugiau nei valandą laiko, tad mediatoriai arba dirba nemokamai, arba atsisako toki paslaugą teikti, kas kelia ginčo šalių nepasitenkinimą tuo, kad jiems atsiranda poreikis kreiptis į advokatus ir mokėti rinkos kainą už teisinių dokumentų parengimą.

Žinoma, kad valstybės finansuojama ir valstybės institucijos administruojama privalomos mediacijos sistema gali kelti ginčo šalims didesnę pasitikėjimą procesu, tačiau kita vertus didelė dalis visuomenės skeptiškai žiūri į nemokamas paslaugas ir nepasitiki jas teikiančių asmenų kvalifikacija. Tam, kad šis požiūris keistųsi, būtinas laikas ir sėkmingų mediacijos procesų pavyzdžiai. Dalyvavimas privalomoje mediacijoje sudaro realią galimybę išspręsti šeimos ginčus iš esmės, t. y. padėti pačioms ginčo šalims suprasti ginčo priežastis, kitos pusės ir savo interesus ir taip mažinant ginčo eskalaciją, atstatant jų tarpusavio ryšį, didinanti pačių ginčo šalių įsitraukimą į joms priimtinių sprendimo

<sup>27</sup> Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2020). TAR, 2020-13616. Pasiekiama internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr> (žiūrėta 2021 m. liepos 13 d.).

priėmimą, tuo pačiu užtikrinant vaikų interesų šeimos ginčiuose apsaugą, taupant šalių laiką ir pinigus bei užkertant kelią naujų ginčų atsiradimui ateityje.

Kas toliau? Mediacijos įstatyme įtvirtintas privalomas mediacijos taikymas šeimos ginčiuose bei galimybė kitais įstatymais plėsti privalomos mediacijos taikymą atskirose civilinių ginčų kategorijose. Atkreipiamas dėmesys, kad 2017 m. įstatymo leidėjo svarstymams buvo teikiamas įstatymo projektas, kur greta šeimos ginčų, privalomai mediaciją siūlyta taikyti ir mažos vertės ginčiuose. Tačiau svarstymų Seimo teisės ir teisėtvarkos komitete metu buvo nuspręsta iš pradžių išbandyti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose ir pagal jos taikymo rezultatus spręsti dėl galimybių jos plėtrai kitose ginčų kategorijose. 2021 m. patvirtintame Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano<sup>28</sup> 8.3.5. punkte numatytas atlikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimas, o 8.3.6. punkte nurodyta, kad atsižvelgiant į privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikio ex ante vertinimą bus priimamas sprendimas dėl privalomosios mediacijos plėtros baudžiamajame procese ir vartojimo ginčiuose.

## V. Išvados

Nors mediacija Lietuvoje praktikoje pradėta taikyti prieš keletą dešimtmečių, iki šiol ji yra intensyvaus vystymosi kelyje. Vienas iš svarbiausių žingsnių – privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas. Šiam pokyčiui prielaidomis tapo teisminės mediacijos taikymo patirtis, Europos Sąjungos politika teisingumo srityje, skatinanti mediacijos taikymą, bei socialinės partnerystė darbo vaisius – Mediacijos plėtros koncepcija, numačiusi aiškią strategiją šio alternatyvaus ginčų sprendimo įvedimui į Lietuvos teisinę sistemą.

Lietuvoje šiuo metu yra įtvirtintos visos trys mokslinėje literatūroje minimus privalomos mediacijos formas. Mediacijos įstatyme įtvirtinta kategorinė privalomoje mediacija šeimos ginčiuose, Civilinio proceso kodekse įtvirtinta teisėjo diskrecija skirti mediaciją privalomai bet kuriame civiliniame ginče, kur galima taikos sutartis, taip pat įstatymuose yra procesinių mediacijos paskatų (žyminio mokesčio sumažinimas) ir net procesinių sankcijų (teisėjų teisė nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, kai nustatoma, jog ginčo šalis nepagrįstai atsisakė dalyvauti mediacijoje ar joje elgėsi nesąžiningai) galimybė. Deja, pastarosios dvi formos iš esmės nėra taikomos praktikoje.

---

<sup>28</sup> Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 155 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“ TAR, 5318. Prieinama internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bef7d43286fe11eb998483d0ac31615c?jfwid=72zogykklp> (žiūrėta 2021 m. liepos 13 d.).

Lietuvoje privalomosios kategorinės mediacijos įvedimas buvo apgalvotas ir nuoseklus procesas. Siekiant užtikrinti aukštą mediacijos paslaugų kokybę, įtvirtinti kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, paskirstos už mediacijos valdymą atsakingos institucijos, detalizuotas mediacijos teisinis reguliavimas, nustatyta privalomosios mediacijos inicijavimo tvarka. Tuo pačiu buvo palikta ginčo šalims po privalomo mediacijos inicijavimo laisvė apsispręsti dėl dalyvavimo mediacijoje, jos eigos ir vykdymo tvarkos bei susitarimo galimybių.

Lietuvos pasirinktas liberalus privalomosios mediacijos modelis reikalauja privalomo mediacijos inicijavimo tai šaliai, kuri ketina kreiptis į teismą. Kita ginčo šalis turi teisę pati spręsti, ar jai priimtina tokiam procese dalyvauti, ar ne. Toks „privalomumas“ nepažeidžia mediacijos proceso esmės ir leidžia užtikrinti mediacijos savanoriškumą. Šio modelio tikslas – sudaryti galimybę šalims išbandyti mediaciją, paliekant ginčo šalims laisvę pasirinkti mediatorių, pasitraukti iš mediacijos bet kuriame jos etape, taip pat laisvę susitarti. Įgyvendinant šį modelį užtikrinamas mediacijos prieinamumą visoms ginčo šalims, nepaisant jų pajamų, sudarant galimybę gauti 4 valstybės lėšomis apmokamas VGTPT paskirto mediatoriaus vykdomos mediacijos valandas, dar po valandą skiriama pasirengimui mediacijai ir jos rezultatų suforminimui.

Pirmųjų metų patirtis rodo, kad didelė dalis ginčų, kuriems taikoma privalomos mediacijos taisyklė, nepasiekia mediatorių todėl, kad vienai ginčo šaliai privalomai iniciavus procesą, kita šalis į siūlymą medijuoti ginčą gali atsakyti neigiamai be jokių pasekmių. Dėl šios priežasties daugiau nei 50 proc. šeimos ginčų ir toliau sprendžiama teismuose taip ir neišbandžius neteisminės mediacijos. Besiformuojanti privalomosios mediacijos praktika taip pat parodė ir kitų esamo teisinio reguliavimo spragų ir tobulintinų nuostatų. Trūksta aiškumo dėl ginčų, kuriems taikoma privalomosios mediacijos taisyklė. Nėra nuostatų detalizuojančių vaiko interesų apsaugą ir vaiko išklaušymą privalomosios mediacijos metu. Lietuva taikydama privalomai mediaciją kartais pralaimi kovą dėl jurisdikcijos šeimos ginčiuose su tarpvalstybiniu elementu. Darbas VGTPT administruojamose privalomosios mediacijos procesuose atskleidė valstybės finansavimo nepakankamumą. Tai tik keletas svarbiausių iššūkių, kuriuos turi įveikti Lietuva, kad jos taikomas modelis atlieptų visuomenės lūkesčius bei stiprintų jos pasitikėjimą mediacija.